

буття присуду повернулися на рідні терени. Зокрема, Надія Архіпова (дівоче прізвище Артюхова) присуд відбувала у Воркуті до 1953 р, а потім до 1956-го там же перебувала на спец поселенні. Повернулася після того до Мелітополя, розроблялася по справі попередньої агентурної перевірки №718 із залученням агента «Збишко». Цей же агент брав участь у розробці Селіверста Борсука, який свій присуд відбув у Красноярському краї й від 1956-го проживав у Мелітополі. Аналогічною була ситуація й з ще одним фігурантом справи 1943 р., Амвросієм Павліченком. Під агентурним псевдонімом «Збишко» на органи КДБ працював колишній активний учасник ОУН Мелітопольського району Микола Семикін, який також був засуджений у 1944 р. й присуд відбував у Красноярському краї. Як агент органами держбезпеки характеризувався з позитивної сторони, роботу свою виконував сумлінно [4, Арк. 104-105].

Література

1. Архівний підрозділ Управління Служби безпеки України в Запорізькій області. Фонд припинених справ. Спр. П-19344. Т. 3.
2. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Ф. 2. Оп. 28 (1956 р.). Спр. 3. Т. 1.
3. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 259.
4. ГДА СБУ. Ф. 11. Оп. 1. Спр. 1446. Т. 4. Ч. 2.
5. Державний архів Запорізької області (ДАЗО). Ф. Р. 2118. Оп. 1. Спр. 895.
6. ДАЗО. Ф.Р. 5747. Оп. 3. Спр. 11005.
7. Контрразведывательный словарь. М. : Научно-издательский отдел, 1972. 371 с.
8. Шур Ю. Діяльність підпілля Організації українських націоналістів на території Мелітопольського району Запорізької області // Український визвольний рух : наук. зб. Львів, 2006. Збірник 8. С. 153-163.

УДК 615:323.221(477)(092)

СТУДЕНТИ-ФАРМАЦЕВТИ: КРІЗЬ АРЕШТИ, ТЮРМИ І ЗАСЛАННЯ

Лідія Яворська,

*кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри фармації ФПО
Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського*

На основі архівних матеріалів, документів, літературних джерел і спогадів висвітлено, як каральна більшовицька система розправлялася із студентами-фармацевтами ЛДМІ – активними учасниками національно-визвольної боротьби в 40-50-х роках ХХ століття.

Ключові слова: *студенти-фармацевти, боротьба за волю України, арешти, тюремне ув'язнення, заслання.*

On the basis of archival materials, documents, literary sources and memoirs, it is revealed how the punitive Bolshevik system dealt with the student-pharmacists of the Lviv State Medical Institute - active participants in the national liberation struggle in the 40-50s of the XX century.

Keywords: *pharmacist students, fight for freedom of Ukraine, arrests, imprisonment, exile.*

Робота фармацевтів, як і лікарів, в роки нерівної боротьби за волю України була дуже важкою і небезпечною. За допомогу воякам УПА в організації аптек і шпиталів, постачанні медикаментів, перев'язувальних матеріалів, медичного інструментарію, а нерідко й участь у збройному підпіллі, фармацевти зазнавали переслідувань та арештів. Були серед них і студенти-фармацевти воєнних і повоєнних років.

Героїчній праці, самопожертві лікарів, які в надзвичайно складних умовах підпілля рятували життя хворих і поранених повстанців, присвячено чимало публікацій, зокрема [1, 4]. А внесок фармацевтів в час жорстокої і нерівної боротьби з окупантами та їх життєвий шлях висвітлені ще недостатньо.

Нами зроблена спроба показати важкий тернистий шлях студентів (на прикладі одного курсу), які були звинувачені в антирадянській діяльності і засуджені на тривалі терміни тюремного ув'язнення. Основними джерелами інформації були архівні документи і матеріали, особові справи, а також спогади репресованих або членів їх родин.

1945 рік... Перший повоєнний мирний рік; другий рік після відновлення (27 липня 1944 р.) діяльності Львівського державного медичного інституту (ЛДМІ) з трьома факультетами – лікувальним, фармацевтичним й удосконалення лікарів; повоєнний набір студентів-першокурсників фармацевтичного факультету ЛДМІ.

Організувавши двомісячні підготовчі курси для абітурієнтів, провівши вступні іспити (з української мови і літератури; російської мови і літератури; фізики; хімії), 19 вересня 1945 р. було зараховано 150 студентів I курсу фармацевтичного факультету (наказ по ЛДМІ № 2175). На курсі навчалося чимало студентів – переселенців з Польщі, родини яких, за угодою між більшовицькою владою СРСР і Польщі, були насильно переселені з прадідівської землі до УРСР.

Зауважено, що значна частина студентів і членів їх родин були звинувачені в антирадянській діяльності, співпраці з УПА, за що зазнали переслідувань, арештів на тривалі терміни ув'язнення або висилки в Сибір. Масові чистки й арешти прогресивної української студентської молоді особливо посилились після спланованого каральними органами вбивства у жовтні 1949 р. письменника Ярослава Галана. Не оминула така доля й студентів-фармацевтів набору 1945 року.

Як нам вдалося з'ясувати дотепер, однокурсниками, заарештованими у студентські роки, були: Надія Воробій, Любов-Ірина Гусак, Стефанія Духнич, Анна Патерега, Анна Томків, Віра Трембач, Ольга Чайківська, Євгенія Філь. Декому з них вдалося завершити фармацевтичну освіту через багато років після повернення в Україну, а інші були змушені змінити фах. Життя їхніх однокурсниць – Любові Верес і Любові-Ірини Гусак обірвалося в молодому віці, а Романа Сімків і Віра Копистянська були заарештовані після закінчення навчання і отримання диплому.

Життєписи студентів Любові Верес (героїчно загинула у збройному підпіллі), Любові-Ірини Гусак (померла на засланні), провізора Віри Копистянської-Гречило наведені нами у публікації [14]. Матеріали про Віру Трембач-Павлівську опубліковані в [13,14], а Ольгу Чайківську-Козубську – в [13, 14, 15]. Про Євгенію Філь можна почерпнути інформацію з книжки [13].

У даній публікації наводимо короткі життєписи репресованих однокурсниць: Надії Воробій, Стефанії Духнич, Анни Патереги, Романи Сімків. Про інших репресованих студентів-фармацевтів збір інформації та її опрацювання тривають.

Надія Воробій народилася і виховувалася у національно свідомій багатодітній священничій родині о. Михайла Воробія, яка проживала на етнічних українських землях Ярославщини (тепер територія Польщі). У сім'ї Воробій виховувалася п'ятеро дітей: Олександра-Зіновія, Надія, Марія, Ірина-Меланія і Мирон. Усі діти закінчили гімназію, і батьки прагнули дати їм вищу освіту. Під час відомих подій сім'я була переселена в УРСР до м. Сокаль на Львівщині.

За активну участь у визвольній боротьбі члени родини Воробій зазнали репресій, арешту та ув'язнення. Спочатку на 10 років заарештували Марію і вона потрапила



Воробій Надія
Михайлівна (09.04.1924
– 30.08.2002)

у Воркутинські табори, а згодом стала каторжанкою Кенгірського концтабору [2, с. 107]. У 1947 році вивезли батька о. Михайла з дружиною і 15-річним сином Мироном на поселення у Кемеровську область. У цьому ж році зазнала 10-річного ув'язнення в Мордовських таборах і донька Олександра-Зіновія («Галя») [11, с. 32]. Це не могло не позначитись на долі студентки-фармацевтки Надії Воробій, якій не судилося завершити вищу фармацевтичну освіту.

Надія Воробій початкову освіту отримала в рідному селі Майдан Сінявський на Ярославщині, закінчила Сокальську гімназію (1943) [10, с. 220-221]. У вересні 1945 р. (наказ по АДМІ № 2175 від 19.09.1945) зарахована студенткою І курсу фармацевтичного факультету. Під час навчання на ІІ курсі була відрахована зі складу студентів (наказ по АДМІ № 4502 від 17.11.1946, «підстава: пропозиція декана – за невідвідування занять»).

Уникаючи арешту, Надія і сестра Ірина-Меланія (студентка Львівського сільськогосподарського інституту) перейшли на нелегальне становище і жили на Тернопільщині (м. Бучач) під зміненими прізвищами. Надія працювала в різних установах (аптека, автостанція) у містах Бучачі і Червонограді (Львівщина). Була одружена (у заміжжі прізвище Пука), виховала три доньки. Вийшла на пенсію в 1980 р. Померла в м. Червонограді 30 серпня 2002 року. ([8], с. 224, [10], с. 220-221).

Стефанія Духнич народилася в м. Яворові на Львівщині у сім'ї службовців. Закінчила класичну гімназію в Яворові (1937), працювала завідувачкою дитячого садочку, учителькою і директоркою шкіл у різних містах Польщі (1938-1945), на посаді бухгалтера-касира у Львівській міжобласній конторі «Лікрострест», яка займалася лікарськими рослинами. В 1945-1949 рр. навчалася на фармацевтичному факультеті АДМІ і отримала диплом провізора ([3], с. 133). Була скерована у розпорядження Львівського облАПТУ й отримала посаду рецептаря у львівській аптеці № 25 на тодішній вулиці Енгельса (нині вул. Коновальця).

Постановою ОСО від 28 червня 1950 р. була переселена в Красноярський край, Хакаську автономну область, Усть-Абаканський район, селище Сора. Незважаючи на закінчену вищу фармацевтичну освіту, впродовж 6 років перебування на засланні не змогла отримати роботи за фахом («нет вакантной должности»). Працювала техніком-лаборантом у будівельній лабораторії Сорського комбінату будівельних матеріалів.

Рішенням Судової колегії Верховного Суду УРСР від 18 липня 1956 р. Духнич С. А. звільнена із спецпоселення. Після повернення до рідного Львова, як «ворог народу» декілька років добивалася прописки і влаштування на роботу. Лише після звернення в МОЗ УРСР у 1959 році Стефанія Духнич отримала посаду провізора в аптеці м. Львова. Тривалий час працювала рецептарем в аптеці № 40 на пл. Липневій. Відзначалася принциповістю, доброю фаховою роботою, готовністю прийти на допомогу тим, хто цього потребував.

Земний життєвий шлях Стефанії Духнич закінчився після тривалої хвороби 6 листопада 2001 р., похована поряд з чоловіком Іваном Стахівим на Янівському цвинтарі у Львові.

Анна Патерега народилася в с. Гутиська Жовківського повіту (нині Жовківський район) на Львівщині у селянській родині Михайла і Агафії Патерег. Початкову школу закінчила в рідному селі, далі продовжувала навчання в м. Жовкві і Сокальській гімназії, яку закінчила матурою в 1944 р. ([10], с. 277). В 1945-1949 рр. навчалась на фармацевтичному факультеті АДМІ. Була доброю студенткою. Це підтверджується тим, що на ІІ курсі отримувала стипендію відмінника (наказ по АДМІ № 4436 від 01.10.1946) і отримала подяку



Духнич Стефанія
Андріївна (17.03.1917
– 06.11.2001)



Патерега Анна
Михайлівна
(6.03.1925 – 1987)

в числі кращих працівників і студентів інституту «до 29 роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції» (наказ по ЛДМІ № 4468 від 04.11.1946). Уже була в списках випускників фармацевтичного факультету 1949 р. ([3], с. 133), проте виявилось, що під час державних іспитів була заарештована і вивезена з батьками в м. Балей Читинської області (РФ) ([10], с. 277). Працювала рецептарем в аптеці № 27 в м. Балей, а в 1955 р. була переведена в аналітичну лабораторію в м. Чита на посаду хіміка-аналітика [7].

Переселення родини Патерег в Сибір, очевидно, було пов'язано з арештом другої доньки (сестри Анни) Марії Патереги, члена Юнацтва ОУН (1944) [12], с. 72), яка у 1948 р. з відзнакою закінчила фармацевтичний факультет ЛДМІ ([3], с. 131). Працювала провізором у м. Здолбунів Рівненської області. 6 квітня 1949 р. була заарештована, слідство пройшла у львівській тюрмі «на Лонцького». Комісією ОСО засуджена на 10 років ув'язнення і 5 років позбавлення громадянських прав (заслання). Покарання відбувала у таборі посиленого режиму в м. Балхаш Карагандинської області (Казахстан) ([10], с. 278-279).

У квітні 1955 р. Марія Патерега була звільнена з ув'язнення (без права виїзду), а повернутися в Україну разом з чоловіком-політв'язнем (у заміжжі прізвище Лисюк) змогла лише у 1963 р. Працювала в аптеках м. Рівного, а також на Львівщині (м. Перемишляни та Угнів).

Анна Патерега разом з чоловіком (також репресованим) і двома доньками повернулася із заслання в 1956 р. У відновленні в ЛДМІ і складанні державних іспитів їй було відмовлено, бо німецьке матуральне свідоцтво визнано недійсним. Після закінчення радянської середньої школи і складання іспитів на атестат зрілості (повторно!) була допущена до державних іспитів в інституті, які успішно складала і в 1957 р. (через 12 років!) отримала диплом провізора ([3], с. 153). Працювала в аптеках міст Рівного і Львова. Померла у 1987 р. Похована в с. Сокільники поблизу Львова.

Як зазначено в автобіографії (1946), Романа Сімків народилася в м. Львові в учительській сім'ї. Батьки – Францішка Іванівна і Терентій Григорович Сімків. Початкову школу закінчила (1937) в Любачеві (нині Польща), середню освіту здобула (1942) у Львівській державній гімназії.



Сімків Романа Терентіївна
(10.10.1923 – 15.07.2005)

В 1943-1944 рр. навчалася на хімічному факультеті Львівської політехніки (*за німецької окупації називались Державні Технічні Професійні курси у Львові. Хемічний відділ – Л. Я.). З грудня 1944 до жовтня 1945 р. працювала в аптеці в Любачеві [9]. У 1944 р. пройшла організаційно-медичний вишкіл в УПА на тодішній Станіславщині ([6], с. 335-337 спогади). У лютому 1946 р. сім'я Сімківих, як і тисячі інших українських родин, була примусово переселена на територію УРСР. Враховуючи навчання у Львівській політехніці (два семестри), 6 квітня 1946 р. директором ЛДМІ проф. Скосогоренком Г. Ф. було видано наказ (№ 3584) про зарахування Сімків Романи Терентіївни студенткою I курсу (II семестру) фармацевтичного факультету з обов'язком скласти іспити за I семестр: (іспит з елементів вищої математики, залік з основ марксизму-ленінізму, залік з диференціальною оцінкою з фізики). У 1949 р. завершила навчання і отримала диплом провізора ([3], с. 133).

Трудовий шлях Романи Сімків почався ще у студентські роки. Після закінчення III курсу працювала фасувальницею в аптеці 2-ої Львівської обласної лікарні (1946-1947), завідуючою аптеки 1-ої Львівської міської туберкульозної лікарні (1948-1949). Після закінчення інституту за скеруванням МОЗ УРСР працювала завідуючою хімічного відділу Центрального аптечного складу в м. Ужгороді (Закарпаття) до арешту в 1951 р.

В 1950 р. була заарештована і засуджена на 10 років карагандинських таборів (Казахстан) сестра Романи – Іванна Сімків («Мотря»), член ОУН, надрайонова у Долинському районі на тодішній Станіславщині, яка мала зв'язок з фармацевтами, постачала медикаменти для підпільних «шпитальок» ([11], с. 132-133).

Роману заарештували в Ужгороді у липні 1951 р. і вона була засуджена військовим трибуналом на 25 років виправно-трудових таборів. Відбувала покарання у таборах Інти (Комі АРСР) ([11], с. 133).

Романа Сімків звільнена з ув'язнення у липні 1956 р. У лютому 1957 р. їй вдалося влаштуватися асистентом, а згодом стати і завідуючою аптеки № 58 смт Івано-Франкове неподалік Львова. Навесні 1959 р. була прийнята на посаду рецептаря в аптеку № 18 м. Львова (*знаходилась на розі вул. Городоцької і Менцинського, нині не існує – Л. Я.), де пропрацювала до кінця свого трудового життя і звільнилася вже у поважному віці 30 травня 1992 року.

Була дружиною Олексія Зеленюка (22.04.1924–27.11.2004), родом із с. Жабокрич Крижопільського району Вінницької області, лікарем підпільної лікарні Кадуського окружного проводу (псевдо «Пастер»), засудженим (1947) на 10 р. тюремного ув'язнення в концтаборі «Мінлаг» (Комі АРСР) ([5], с. 326-327, [6], с. 143-168 спогади).

Олексія Зеленюка звільнили в 1956 р. Маючи диплом фельдшера з Одеського медичного технікуму (1940) і незакінчену освіту у Львівському медінституті (1940-1944), працював завідувачем фельдшерсько-акушерським пунктом в с. Юрівка Комсомольського (нині Козятинського) району Вінницької області (1959-1964).

В 1964 р. Олексій Зеленюк вступив (повторно!) на I курс ЛДМІ (вечірня форма навчання), переїхав до Львова і влаштувався на посаду медбрата у Львівську психіатричну лікарню, де пропрацював до закінчення інституту в 1971 р. Отримавши диплом з відзнакою, був скерований на посаду головного лікаря дільничної лікарні в с. Нове Місто Старосамбірського району Львівської області, на якій працював аж до пенсії (1986). Після цього до 1990 р. ще працював лікарем відділення швидкої допомоги Добромилівської районної лікарні.

У 2003 р. (м. Львів) Олексій (Олесь) Зеленюк опублікував «3 пережитого ...» – спогади про події 30-90 рр. ХХ століття: голодомор 1932-1933 рр., бойові дії УПА на Західній Україні, ув'язнення в концтаборах ГУЛАГу. «Я пережив зі своїм народом не Дантове, а сатанинське, большевицьке пекло, що було на моїй Батьківщині» (Олесь Зеленюк).

Місце вічного спочинку подружжя Олексія і Романи Зеленюків – поле політв'язнів і репресованих (№ 76) на Личаківському цвинтарі у Львові.

Отже, наведені матеріали підтверджують, що любов до рідної землі і свого народу, перебування в рядах ОУН-УПА були «найбільшим злочином» в очах більшовицько-сталінського режиму.

Література

1. Ганіткевич Я., Пундій П. Українські лікарі. Біобібліографічний довідник. Кн. 3. Учасники національно-визвольної боротьби та українського державотворення. Репресовані та реабілітовані лікарі України / наук. ред. Любомир Пиріг. Львів, 2008. 428 с.

2. Завійська Г. Незакінчена книга про мужніх галичанок. Тернопіль, 1999. 172 с.

3. За роками роки... До 160-річчя фармац. ф-ту ЛНМУ ім. Данила Галицького: 1853-2013. Б. С. Зіменковський, Т. Г. Калинюк, Р. Б. Лесик [та ін.]. Львів: Ліга-Прес, 2013. 504 с.
4. Кравець Аретій. Медики у визвольних змаганнях українського народу (від Українського Червоного Хреста до Служби здоров'я УПА). Львів : Галицька видавнича спілка, 2010. Випуск 14. 178 с.
5. Літопис Української Повстанської Армії (далі УПА). Т. 23. Медична опіка в УПА. Кн. 1. Торонто-Львів, 1992-1993. 488 с.
6. Літопис УПА. Т. 32. Медична опіка в УПА. Кн. 2. Торонто-Львів, 2001. 582 с.
7. Патерега Анна Михайлівна. Особова справа № 11126. Архів ЛНМУ імені Данила Галицького.
8. Прах Богдан. Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини. Т. 1: Біографічні нариси (1939-1989). Львів : Видавництво УКУ, 2015. 722 с.
9. Сімків Романа Терентіївна. Особова справа № 13612. Архів ЛНМУ імені Данила Галицького.
10. Сокальська гімназія. Пропам'ятна книга. Львів-Сокаль : НТШ, Львів. край. тов.-во «Рідна школа», 2001. 504 с.
11. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940-1950 рр.): біографічний довідник / упоряд. Мудра Н. П. Вип. 2. Львів : Світ, 2006. 192 с.
12. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940-1950 рр.): біографічний довідник / упоряд. Мудра Н. П. Вип. 3. Львів : Світ, 2009. 144 с.
13. Фармація Тернопілля: минуле й сьогодення. 60-річчю Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського і 17-річчю фармацевтичного факультету присвячується /Т. А. Грошовий, А. П. Яворська, Н. В. Марків та ін. Тернопіль : ТДМУ «Укрмедкнига», 2017. 420 с.
14. Яворська Лідія. Доли репресованих родин фармацевтів : науково-популярне видання. Ч. II. Київ : АртЕк, 2019. 412 с.
15. Яворська Лідія. Життєвими стежинами фармацевтів: Біографічні нариси. Ч. I. Львів, 2017. 140 с.